

Kako biti človek, ko ti govorijo, da si nihče

ALIĆ, Mehmedalija (2013): *Nihče*. Prevod: Sanela Alić. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Vprašanje, kdo in kaj smo, je staro, kot tudi prvi filozofski zapisi. Pisci, filozofi in znanstveniki so vsak na svoj način podajali odgovore nanj, zanikanje človeka kot individuuma pa je miselnost sodobne dobe, ki jo je prinesel razvoj nacionalizma in pojav fašizma. Danilo Kiš je v *Eseju o nacionalizmu* zapisal: »Nacionalizem je predvsem paranoja. Kolektivna in posamezna paranoja. Kot kolektivna paranoja je posledica zavisti in strahu, predvsem pa posledica izgubljanja individualne zavesti; to pomeni, da kolektivna paranoja ni nič drugega kot vsota posameznih paranoj, ki pripeljejo do paroksizma (prev. avt.).« Nacionalizem je privedel do novih vojn med narodi, ideološka razhajanja med pripadniki iste nacije pa do bratomornih. Priča žrtvam vojn, onih, na katere so streljali zaradi drugačne narodnosti in veroizpovedi ter tistih, ki so bile ubite zaradi domnevnih ideoloških razhajanj in nedokazane krivde, je bil Mehmedalija Alić. Vojna v Bosni in pokol v Srebrenici, v katerem sta bila ubita njegova brata ter številni sorodniki, mu je potrgala življenjske spone in za vedno vzela duševni mir. Sodelovanje pri raziskavah v Barbarinem rovu, rudniku pri Laškem, kjer so zakopane in skrite žrtve povojnih pobojev, mu je prineslo občutek, da pomaga živim pri pokopu preminulih svojcev in s tem začetku procesa zdravljenja duševnih bolečin, tistim, kar njemu ni bilo dano. Vedel je, da mora storiti še

nekaj več, zato se je odločil narediti, kar so mu svetovali vsi – napisal je knjigo. *Nihče* je avtobiografija, ustvarjena iz elementarne človekove potrebe po izpovedi, z izjemnim emocionalnim nabojem, ki ga pisec bolj ali manj uspešno obvladuje od začetka do konca knjige. Posebno vrednost besedilu daje tudi njegova prevajalka, Sanela Alić, študentka, ki je svoje delo opravila profesionalno in ji je uspelo ohraniti duh izvirnega jezika. Kdo bi lahko nenazadnje prevedel knjigo, če ne avtorjeva hči, ki najbolj pozna svojega očeta, razume pomen in zven besed ter ubesedenih čustev.

Svojo zgodbo začenja tako, kot se začne človekovo življenje, z otroštvom. Opisi dogodkov so enostavni, neizsiljeni, takšni, kakršnih se spominja. Eni bolj jasni, s podrobnimi opisi narave, ljudi, dialogov, drugi kot odmev davnih spominov. Ta del je poimenoval *Igra metuljev*, ki so zanj simbol igrivega otroštva. »Poletja so bila prežeta z vonjem pokošene trave,« piše Alić. »Vseposod se je razlegala pesem ubranega orkestra travniških žuželk. Znali smo ločevati petje različnih ptic, uživali smo v njihovih melodijah. Nikjer nisem opazil toliko lepih in raznolikih metuljev, kakor v otroštvu, na livadah okoli domače vasi.« Že ob koncu tega poglavja pisec pripravlja bralce na kruto življenjsko zgodbo, ki jo bo pripovedoval: »Na vrata že trkajo petdeseta, še vedno hrepenim po svoji izgubljeni reki in planini, po skrivnih stezicah in iskrenem prijatelju. O bratih sanjam skoraj vsako noč, kako mi z razprtimi rokami tečeta v objem. V sanjah ju srečujem bolj pogosto, kakor sem ju srečeval v resničnem življenju. Jaz živ umiram, propadam, onadva pa, v resnici mrtva, v mojih sanjah živita naprej, mlada, lepa in večna.«

Poglavje *Obljubljena dežela* govori o tem, kako so ga »fina gospodje iz Slovenije« prepričali, naj se vpiše v srednjo šolo za rudarstvo in se preseli v Kisovec. Življenje v internatu in odraščanje v okolju, ki ga je imelo za manjvrednega, je pustilo brazgotine v mladi duši, hrepeneci po pašnikih in družini. Opisi dogodkov odsevajo

grenkobo in odražajo sram ponosne mlade osebe, ki ne želi priznati, da ni sprejeta v novem okolju. Vrojena dobrodušnost in optimizem zasenčita vse neprijetnosti. Lepi spomini prekrivajo grde. Razpad nekdanje skupne države mu prinaša status tujega delavca. Zanj in za njegovo mlado družino se začenjajo težki časi urejanja dokumentov, statusa, potovanja do nekdanje matične države – republike in nazaj, nerazumevanje uradnikov za stisko malega človeka. Slovenijo doživlja kot kruto mačeho, ki ga je sprejela v svojo hišo, vendar se do njega obnaša kot do nezaželenega posvojenca. Ne glede na to, da z besedami ne obtožuje obnašanja uradnikov in delavcev, se v napisanem čuti njegovo stisko in žalost.

Zgodba, podobna številnim, ki smo jih zadnja leta slišali v naši državi, ko so osebe, katerih obstoj smo zanikali, spregovorile. Vojna v Bosni, smrt svaka zaradi nesmiselnosti vojne, problematika brezposelnosti in delo na črno v Nemčiji. Človek postane ujetnik brezkončnega kroga nesrečnih dogodkov. Sledijo si, kot bi eden napovedal drugega, vse hujšega in grozljivejšega, dokler bralca ne pripelje do materinega dvorišča in njenih besed: »Sine, ni jih več ... krvoloki so ju vzeli.« Materine besede odražajo vso tragedijo srebreniških mater, ki so čez noč ostale brez svojih sinov, možev, bratov in sorodnikov. Bosna postaja država, uničena zaradi vojne in preplavljena s posameznimi tragedijami, zlitimi v brezkončno kolektivno žalost. Pisec se ne počuti kot človek, ampak kot *nihče*, ki si ga vsi želijo izbrisati. Ko končno pridobi slovensko državljanstvo, se mu življenje obrne na bolje, vsaj toliko, da lahko opravlja svojo rudarsko službo. Piščevo življenje pa je še vedno razdeljeno v dveh državah, v Bosni in v Sloveniji, tako kot njegova družina. Poudarja, da ima največjo vrednost, ki nam je bila podarjena ob prihodu na svet, druženje s sorodniki in prijatelji, ljudmi, ki so nam blizu. Opisuje radost, ki mu jo je prineslo rojstvo še enega otroka, sina, kot tudi odkritje, da ima še enega brata v Beogradu, preimenovanega v Nenada,

s čimer je tudi opisal paradoks nacionalizma: človek druge vere in drugačne vzgoje je lahko biološki brat. Neverjetno, kako se je v enem samem življenju in v eni knjigi nabralo toliko nenavadnih dogodkov, ki potrjujejo trditev, da življenje piše neverjetne zgodbe.

Zadnje poglavje je pisec naslovil *Razkritja v Hudi jami*. Življenje se je vnovič poigralo s protagonistom in mu zadalo težko nalogo, raziskovanje in sodelovanje pri odkrivanju povojnih pobojev oz. žrtev vojne v jamah v Barbarinem rovu, rudniku pri Laškem. Svoje občutke in razmišljanja je zapisoval vsakodnevno. »Odločil sem se osrečiti vse žive mučenike, ki so želeli izvedeti resnico o Hudi jami, in razočarati vse žive zločince, ki so izvršili te gnusne poboje. Čutil sem, da mi je neka višja sila dala priložnost in usodno nalogo, ki sem jo tako srčno želel izpolniti.« In jo je. Več let je delal v nemogočih pogojih v Barbarinem rovu. Njegovo podrobno opisovanje vseh grozljivih odkritij je še eno pričanje o monstroznosti človekovih početij, o zločinih, ki jih je sposobno narediti evolucijsko »najnaprednejše živo bitje«.

Epitaf Mehmedalija Alića v zadnjem odstavku pripovedi odraža tragedijo življenj oseb, ki se jih je dotaknila vojna v Sloveniji, Bosni oz. drugod po svetu, kjer posamezniki mislijo, da so boljši in večvredni, medtem ko so drugi, ki drugače molijo ali mislijo, *nihče*.

»Še vedno upam, da bo nekega dne bolj človeška generacija iz Hude jame prenesla vse žrtve in jih civilizirano pokopala. Meni ostane le nemočno čakanje na dan, ko mi bo usoda omogočila 11. junija neznanega leta na pokopališču v Potočarjih pokopati še svojega mlajšega gluho-nemega brata.

Upajmo. In ne dovolimo si biti *nihče*.«

Ko prebereš zadnjo poved in zapreš knjigo, ostaneš brez besed in mešanih občutkov: sramu, žalosti, krivde, ker se vse to dogaja pred tvoji očmi. Počutiš se nemočnega, saj se zavedaš, da ne moreš spremeniti in izbrisati zločinov proti človeštvu. Vendar lahko govoriš o tem, opozarjaš na nepravilnosti in ne dovoliš, da bi se grozote

ponovile. En sam človek, en samcat dogodek lahko spremeni življenje mnogim. Preberite knjigo. Z zavestjo, da so se v naši in okoliških državah zgodili zločini, ki se ne smejo ponoviti. Enako boleče in grozljive so na prvi pogled majhne krivice, ki se vsakodnevno dogajajo navadnem človeku. Posebej so ranljivi so tisti, ki so prišli v novo okolje, tako, ki jih doživlja kot nekaj nezaželenega in jih želi izločiti. Malenkosti, ki zabolijo in ti povedo, da si *nihče*, tujec, manj vreden od ostalih. Učiteljice, ki zabičajo tvojemu otroku, da ne bo imel petke pri slovenščini, ker doma ne govorijo slovensko, ampak svoj materni jezik, uradniki, ki te vsakič znova sprašujejo, ali je na koncu tvojega priimka trdi ali mehki č ... V tej državi vsak dan hodijo mimo vas številni, ki se počutijo *nihče*. Knjiga Mehmedalije Alića vam bo pomagala razumeti njihovo plat, njihove težave in občutke. Biografijo boste zaprli z veliki spoštovanjem do njenega avtorja. To je prva in verjetno edina knjiga, ki jo je napisal in objavil v življenju, vendar lahko rečemo, da je njegov prispevek k sodobni slovenski literaturi pomemben, ker je ubesedil to, o čemer pogosto slišimo, vendar redko beremo. Negovo besedilo je čustveno bogato, napisano iz duše človeka, ki ga je tpljenje naučilo, kako biti *človek*, ko ti govorijo, da si *nihče*.

Literatura

KIŠ, DANILO (1978): Esej o nacionalizmu. V *Čas anatomije*. Beograd: Nolit.